

Дмитро Лисюк

Кіноповість

ТРЕТЯ НОВИНА

або

ЧОБОТИ ДЯДЬКА ЛУКАША

БУВАЛЬЩИНА З ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

© Дмитро Лисюк, all rights reserved. 2000 р.

Попереджувальне слово

Щодо форми: сценарій можна писати як завгодно, аби тільки гіпотетичний режисер зрозумів і побачив кіно в тексті. А повість треба писати так, щоб сподобалось читачеві. Але не все можна передати сценарієм, тобто – ремаркою, репризою, монологом, діалогом, або ґеґом (гарне слово, гусяче). Інтонація, ставлення, тонкий прошарок особистої філософії, а ще буває модальність, о! Українська класика (на відміну, наприклад, від американської) вчить нас не ганятись за двома зайцями, але/тому:

Щодо жанру: все, що набрано рівними літерами, можна вважати сценарієм, а все що курсивом, можна вважати повістю.

Щодо теми: це правда. Її треба розповісти.

Щодо змісту: має бути цікаво.

Присвячується моєму батькові Василю Терентійовичу.

По-модньому було б почати фільм з удару в морду або з оголеної дупи, це приваблює глядача. Класично було б – серед поля підірвати якийсь красивий піротехнічний прилад, бо фільм про війні часи і вибух – це логічно і зрозуміло глядачеві. Красиво – з гарного пейзажу, бо фільм буде про Волинь, а там красиво, і нічого соромитись краси і боятися, що для когось лісовий пейзаж – банальність, і де ж тоді постмодерн?

Можна почати фільм з дитячої гри, бо гра починається в дитинстві, а коли вона закінчується – хто зна? Отже:

Дитячі вуста повільно витягуються, витягуються, повільно випускають крапельку слини і нарешті плюють вниз.

Хлопець – звичайний сільський, ба навіть хуторський хлопець – стоїть, тримаючи пальці правиці стиснуті, ніби в трубку, в нещільний кулак на рівні пупа, цілиться і плює вниз. Він намагається плюнути крізь кулак, так щоб слина пролетіла крізь "трубку" і не зачепила ані пальців, ані долоні. Це перший етап гри в квача, принаймні так свою гру ті хлопці називали.

Гурт хлопців, віком від восьми до дванадцяти, загалом вісім-десять хлопчаків, стоїть в напруженому мовчанні навколо хлопця, котрий зараз плює.

Кулак хлопця на рівні пупа, на нього раптом падає слина.

Всі хлопці разом виходять із заціпеніння, але реагують всі різно: ті, хто співчував, зітхають, інші – створюють коротенький радісний гвалт.

Хлопець, котрий щойно плював, штовхає когось з малих, той починає потроху скиглити.

Інший хлопець починає процедуру плювання крізь кулак.

ПЕРШИЙ ХЛОПЕЦЬ: Нижче! Нижче тримай! Ти оно, аж біля грудей тримаєш! Так і малюки можуть...

Хлопці стоять гуртом на краєчку Волинського лісу. В лісі, в полі, що підступає до самих дерев, пасеться громадська череда, звичайнісінькі корови:

Рябухи, Зіроньки, Ярославни, та таке ін. Насправді хлопці вийшли пасти худобу. Стоїть звичайний волинський травень 1942 року, але напруга над пасовиськом нависає не тому, що війна, а тому що новий претендент виконує вправу.

Новий хлопець прицілився, плюнув і теж влучив собі на руку. Реакція решти хлопців аналогічна першому випадку.

КІЛЬКА ХЛОПЦІВ (разом): Ну, Петро, давай ти. Так, Петре, давай.

Петро, він серед усіх найстарший, поважно, не поспішаючи, розсуває коло глядачів, кулак опускає нижче пояса, скільки може низько, прицілюється, плює.

Крізь кулак, не чіпаючи, пролітає кулька слини.

В траву між двома брудними та босими хлоп'ячими ногами падає кулька дитячої слини.

Ура! Дитяче коло на краєчку лісу трохи розсунулось, хлопці гучно вітають **Петра**. **Петро** стоїть відсторонений, він пишається, він гордий, він переможець.

Білявий хлопець, найменший з усіх присутніх, в захваті дивиться на Петра чистими блакитними оченятами. Малюк лагідно і привітно звертається до переможця.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Петре, скажи липа.

ПЕТРО: Липа.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Пилипа!!!

Раз! – і **Малюк** регоче і всі регочуть і тікають від Петра радіальними траєкторіями, наче осколки від місця вибуху. **Петро** кидається до одного, до другого, але не впіймав жодного.

ПЕТРО: Дурні!

Мала дитина сказала слово, і де вже та переможна гординя?

Така собі звичайна гра хлопців зі Стебельського хутора на пасовиську.

До гурту наближається **Мишко** – хлопець трохи старший за інших, може років чотирнадцяти. Підходить неквапно, під лівим оком синець від учорашнього удару правим кулаком, око трохи набрякле, але якась пиха, що має витікати з якогось таємничого знання, якогось секретного дива, також жевріє на обличчі.

Всі помічають його появу, один за одним зупиняються. Всі чекають чогось, всі зрозуміли: він знає щось, або має щось. Всі вже забули про злети і падіння сьогоднішньої гри. Видно, що цей хлопець має неабияку вагу і вплив в хлоп'ячому соціумі.

Мишко зупиняється поряд з усіма, тримаючи руки в кишенях. Пауза. Він нікого не привітає, ніхто не має рішучості вітати його першим. Він не читав

С. Моема і ніколи не був в театрі, але якийсь внутрішній режисер підказує йому: чим більший актор – тим більша пауза. І тільки той самий білявий малюк раптом зламав тишу, чим ледь не зламав велич цієї миті – миті очікування дива.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Михайле, а боляче тебе Фтарейчин Вітюня побив?

МИШКО: Я його поб'ю. Він в мене сьогодні проситися буде! Він соплями вмиється і проситися буде.

Всі здивовано і заінтриговано дивляться на Михайла. Бо справжній авторитет не зламаєш якимось недоречним запитанням, навіть якщо воно надходить з дитячих вуст, котрі, як відомо, плачуть і розповсюджують істину.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК (зацікавлено): А якщо Фтарейчин Вітюня тебе знов поб'є?

МИШКО: Не поб'є. Він сьогодні в мене червоними соплями вмиється і проситися буде.

ВСІ: О!

Загострюється інтрига, зростає напруження, і Петро – він ще не випустив назовні біль свого короткочасного злету і миттєвого падіння – не витримує. Напруга проривається електричною іскрою.

ПЕТРО: Фтарейчин Вітюня вчора дражнився на твою сестру, бо вона ходить лиса, бо хтось її був поскуб. А ти його хотів побити, але він тебе вчора побив і сьогодні поб'є. Бо сестра твоя Верка і справді ходить лиса.

Проголосивши це, **Петро** одразу боязко відступає, проте **Мишко** не рушає за ним, щоб покарати, як мав би за кодексом хлоп'ячої честі. **Мишко**, сповнений поваги до себе, дуже повільно дістає з кишені револьвера, і чорний, з барабаном, пістоль – такий здоровенний, величезний, навіть величний – приголомшив хлоп'яків так, ніби вже вистрілив у кожного над вухом. А **Петро** навіть присів, бо злякався.

ВСІ: О-о!

І одразу всі затамували подих. Напруга зростає ще, і якщо прорветься знову, то вже не іскоркою, а блискавкою з громом.

Вирячені дитячі очі, здивовані обличчя, роззявлені роти. Параліч.

Загіпнотизований **Білявий малюк** тягнеться рукою до револьвера.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Михайле, а дай помацати...

МИШКО: Не мона.

ПЕТРО: Михасю, ну дай потриматися!

МИШКО: Не мона.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: А він справжній?

МИШКО: Чи ти дурний? В своїї мамки ти несправжній!

ПЕТРО: А де ти взяв?

МИШКО: Це братів. Він як переховував, то я побачив. В нього ще є.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: А принесеш мені?

МИШКО: Чи ти дурний?

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: А кулемет в нього є?

ПЕТРО І ВСІ РАЗОМ: Чи ти дурний?

МИШКО: Є.

ВСІ: Пра-ада?

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: А автомат є?

МИШКО: Є.

ВСІ: Пра-ада?

Тотальна ейфорія! Автомат!

МИШКО: Є. Бо вони повстанці. Тільки автоматів поки що замало. Я підслухав, як вони казали, що скоро автоматів буде повно, і вони з

дядьком Петром зі Скулиня підуть в ліс робити повстання. А Фтарейчин Вітюня в мене буде проситись.

ВСІ: О.

О! Звичайно ж, о! Перемога. Мишко сьогодні - герой дня. Всім вже зрозуміло, що Фтарейчин Вітюня буде проситись, всі вже бачать, як він вмивається юшкою і проситься, всі на якусь мить думкою поринули в віртуальне спостерігання цієї сцени. І тільки менший за всіх **білявий малюк** знову підступає до тріумфатора і повертає всіх на край лісу.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Мишко, а скажи липа.

МИШКО (поважно): Липа.

БІЛЯВИЙ МАЛЮК: Пил-липа!!!

Загальний регіт, всі тікають вроздріб. Затемнення.

І тут закінчується передмова. А може й не передмова а епіграф. А може і екстраполяція дорослого розуміння людських стосунків в дитячу площину. А в тім – просто замальовка з часів, які вже стали історією.

ТИТРИ:

ТРЕТЯ НОВИНА

або

ЧОБОТИ ДЯДЬКА ЛУКАША

бувальщина з часів німецької окупації

-1-

Ледве видна дорога в передранішніх сутінках.

Знак біля дороги, можна прочитати напис чи то польською, чи то німецькою мовою: BELIN, SKULYN, STEBLI, - і стрілки в різні боки. Мабуть таки німецькою, бо як прийшли в тридцять дев'ятому Совети, то колишні польські знаки поламали і поставили свої - з помилками. А може то мова така. А це вже німці постановили, нова влада - нові знаки.

Невеличка, але гарненька кобилка трусить, тягне підводу повз цей знак.

На підводі **дядько Лукаш** - літній чоловік, звичайнісінький селянин, "волиняка". Хоча вже початок травня, але з приводу нічної прохолоди Лукаш вдягнувся в старенький козушок і хутряну шапку. На ногах поганенькі постолі. Він їде в Ковель, і за сільським звичаєм взує чоботи уже в місті. Хто чобіт не має, несе з собою, ідучи в місто, нові постолі, але в Лукаша чоботи є. Тільки їм з'явитися ще не час.

Тихо гуркочуть колеса, кобилка тупоче копитами, повз підводу пропливають поодинокі дерева. Лукаш куняє, і не цікаві йому пейзажі і ландшафти – він тут виріс, він вдома, а що можна роздивлятись у себе вдома?

Тиша. В темряві біля дороги стовп з написом: KOWEL.

Біля знаку стовбичать дві чоловічі постаті, в однієї з-за спини стирчить гвинтівка російського виробництва типу "трюхлінейка" з довжелезним багнетом. Це **Степан і Петро**, але поки що це невідомо. Чоловіки запалюють сірника, підкурюють цигарки, сірник висвітлює неголені обличчя. Не було моди, бажання і змоги у селян голитися щоденно.

СТЕПАН: Тихо!

Чоловіки виймають цигарки з рота, вдивляються в сутінки над дорогою. Стає чути гуркіт підводи і тупотіння коняки.

Чоловіки мовчки плюють на цигарки, ховають їх в кишені, бо ще згодиться.

Незабаром з темряви висувається підвода. **Петро** (з "трюхлінейкою") швидко виходить на середину дороги, і як кобила порівнюється з ним, хапає її за вуздечку і зупиняє.

А **Степан** підходить до Лукаша.

СТЕПАН: Здрастуйте, дядько Лукаш. Підвезіть до Ковеля, будь ласка.

ЛУКАШ: Доброго здоров'я, хлопці. Та хто ви? Не впізнаю...

Лукаш злякався, бо ж тільки абсолютний бовдур може не злякатись вночі озброєних людей на дорозі; але в такому випадку, як і з хижакми – не можна робити різких рухів і показувати переляк.

СТЕПАН: Та я ж Степан, ваш племінник. А те мій кум.

Степан вказує на Петра. А Лукаш відчуває, що безпосередньої агресії ніби немає, це не зовсім його заспокоює, але він все ж таки дозволяє собі іронію.

ЛУКАШ: Племінник? То є для мене новина.

СТЕПАН: Та я же ж Грабувцевої Катрі чоловік. Теща в кума захворіла, до лікаря треба, підвезіть до Ковеля.

І **Степан** наставляє на Лукаша дуло автомата. І Лукаш взяв їх, бо за свій вік мав різні влади: Росія "за цара", Польща, Совети, німці, – і зрозумів: у кого зброя, у того влада. А втім, він і так їх підвіз би, бо попри все, співчував людям.

-2-

На переду підводи поруч з Лукашем сидить “племінник” Степан, “кум” Петро сидить ззаду. Зброї не видно, мабуть сховали попід соломі на підводі. *І треба розмовляти, треба розважати хазяїна, це закон автостопа, але розмова якось не лагодиться.*

СТЕПАН: А добра в вас кобила, дядько Лукаш.

ЛУКАШ: Та де вже вона добра. Вона тільки зверху добра, а сама хворіє весь час.

СТЕПАН: А так ніби добра...

Лукаш розмовляє начебто сміливо, але насправді боязко. **Степан** весь час смикається, соває задом, не може зручно влаштуватись. Деякий час їдуть мовчки.

На ногах Лукаша – постоли. **Петро** куняє на заду підводи. Крутиться колесо. Тупотять копита. Темна дорога.

СТЕПАН: А підвода у вас добра. Тиха.

ЛУКАШ: Бо я її помастив. Тільки вона весь час ламається. Хоч би до Ковеля доїхати.

Чого боїться цей дядько? До Ковеля загалом-то кілометрів із три. **Степан** знову совається, намагається влаштуватись зручніше.

СТЕПАН: А чули, в Білині німці жида впіймали?

ЛУКАШ: В Білині німці жида загубили, бо п'яні їхали, то він втік. Вони його вже в Стеблях упіймали. Але він все 'дно втік. Бо він же ж боявся. Авжеж боявся. Як того жида німці живим закопали, то вони бояться...

Степан знову совається - чи то від ніяковості, чи то свербить, чи то йому й насправді незручно.

СТЕПАН: А чули, в Скулині німці хату спалили?

ЛУКАШ: В Скулині німці вже три хати спалили. Як їхала колона, то й запалили, щоб вночі видно.

СТЕПАН: Боятися. Боятися.

В голосі Степана – задоволеність і впевненість, ніби й він причетний до німецьких страхів.

ЛУКАШ: Авжеж, боятися. Оно стоять і боятися.

Лукаш киває вперед. **Степан** напружується і швидко, не повертаючи голови дивиться вперед.

Петро, хоча здавалося й не чув, озиряється вперед, але одразу ж одвертається і знову куняє. *Вмить все змінилось – ніхто не ворухнувся, не*

змінив пози, але все напружилось і навколо підводи миттю виросло ніби електричне поле.

Підвода під'їжджає до шлагбаума на в'їзді в місто. Шлагбаум відкритий. Біля шлагбаума караульна буда, стоїть мотоцикл, в колясці мотоцикла спить німецький унтер-офіцер. Вартовий німецький солдат не звертає на наших героїв уваги, бо дуже хоче спати. А ви, шановний читачу, а може і глядачу, ви – чи на багато речей звертаєте ви увагу о четвертій ранку? А може кожного ранку приблизно о четвертій годині повз вас щось проходить. Поруч. Навіки.

Степан теж ніби куняє на підводі, тільки очі зиркають на вартового.

Петро одним оком скоса дивиться на німців, як підвода сунеться повз них – повз німців, за шлагбаум, і далі, далі, ффууухххх...

Підвода в'їжджає в темні вулиці міста, де перші доми майже не відрізняються від сільських.

Степан знову борсається на своєму місці, засовує руку під себе, під ряднину, на якій вони з Лукашем сидять, підіймає зад, витягує чобота, здивовано дивиться на нього. Лукаш схвильовано дивиться на Степана, бо чоботи це було неабияке майно для простого селянина в 1942 році.

СТЕПАН: От дурний, трясця його матері. Так незручно сидів, та ще й думаю, що ж воно так незручно?

ЛУКАШ: А незручно, то давай, я перекладу.

Степан віддає чобота Лукашеві, і Лукаш його переховує, і трохи заспокоюється, – зарано заспокоюється. Потім **Степан** знову суне руку під себе, дістає другий чобіт, не дивлячись віддає Лукашеві, а сам весь час дивиться вперед.

-3-

Двері, на дверях таблиця з орлом, свастикою і написом німецькою, котра свідчить про те, що це двері до комендатури Ковельського залізничного вузла.

Комендатура – одноповерхова будівля з червоної цегли, в вікнах горить електричне світло. Чому всі ці привокзальні будівлі з червоної цегли такі всюди однакові?

СТЕПАН: Стій.

Підвода зупиняється навпроти дверей.

ЛУКАШ: Хіба тут лікар живе? Це є для мене новина.

І ця новина йому не подобається, він ще не зрозумів, чому, не зрозумів, що відбувається, але воно вже Лукашеві не подобається. І простий селянський розум, і земний інстинкт, і загострені кількома окупаціями чуття, і розвинені війною рефлекси, і вся ситуація – все підказує Лукашеві...

СТЕПАН: Ані гук, ані руш.

*От цього і слід було чекати! І – що поробиш – Лукаш сидить, нікуди не рушає, нікого не гукає, а **Степан і Петро** дістають з соломи на підводі свою зброю і спокійно йдуть до будівлі. Степан підходить з автоматом до дверей, зупиняється. Петро з "трюхлінейкою" – до вікна. Петро зазирає в вікно.*

На стільцях попід стіною сидячи куняють німецькі солдати, і правильно роблять, бо скоро підйом і – в караул. Їх приблизно п'ятнадцять-двадцять чоловік. Два унтер-офіцери за столом під лампою грають в карти, очі

посоловілі, рухи уповільнені. Не розумно поводяться – треба або спати, або пильнувати. В кутку в піраміді стоїть зброя – це згідно інструкції.

З приміщення комендатури можна бачити, як вирячені очі – ні, не від переляку, а звичайно ж від лютої ненависті до ворога – зазирають у вікно, але на вікно ніхто не дивиться.

Солдати потроху хропуть, **офіцери** грають. **Перший офіцер** стомлено посміхається, кладе на стіл карти і забирає зі столу гроші, **другий офіцер** кволо лається німецькою. *Мабуть програв.*

ПЕРШИЙ ОФІЦЕР: Der As. Karo. Der Trumpf. (Туз. Бубна. Козир. – А може щось інше.)

ДРУГИЙ ОФІЦЕР: Scheisse! (Най його шляг трафить. – Як бачите, німецькою коротше, але теж досить виразно.)

І ось **Петро** дає Степанові сигнал – майнув рукою, і розбивши шибку, засунув в вікно ст.

віл гвинтівки, водночас волаючи:

ПЕТРО: А-А-А! Собачі діти! Зелена партизанка!

Одночасно із Петром **Степан** штовхає двері, але вони не відкриваються, бо *взагалі-то відкриваються назовні*. Степан вибиває двері другим ударом.

В приміщенні комендатурти зі страшним дзвоном розлітається віконна шибка, і в пустий отвір вікна просувається довжелезне дуло зі страшенним довжелезним багнетом.

З гуркотом вщент розлітаються двері, і в кімнату вривається **Степан**, наставляє автомата по черзі то на солдат, то на офіцерів, кричить.

СТЕПАН: Руки вверх! Ні с места! Ви окружени!

Він біжить до кожного, кожному зазирає в очі, дуло автомата наставляє кожному в обличчя. Виходить дуже наочно, тому й ефект відповідний. Ефект просто неймовірний! Підскакують перелякані безумні солдати, підіймають руки. У когось проявляється "ведмежа хвороба". Підстрибують офіцери, підіймають руки.

СТЕПАН: Ліцом до стени! Хутко! Шнель!

Солдати повертаються до стіни. **Перший офіцер** тягнеться до кобури, мабуть по пістолета, але Степан прожогом кидається до нього, б'є автоматом в щелепу.

Перший офіцер падає непритомний, Степан нахиляється, виймає з його кобури пістолета, ховає собі в кишеню.

СТЕПАН: Руки вверх, кажу, турок німецький.

А **офіцер** так і лежить: горілиць, руки-ноги витягнув вверх-униз. **Другий офіцер** заляк на місці, піднявши руки. Степан підступає до нього, **офіцер** тикає пальцем в бік вікна, де стирчить страшний тригранний багнет, і звертається до Степана німецькою. Голос його тремтить, але певної міри гідності німець не втратив.

ДРУГИЙ ОФІЦЕР: Die Produktion und die Verwendung von dem Bayonett in Kampfhandlungen ist von der Versailles Konvenz verboten, da diese Waffe unmenschlich ist und unheilbare Wunden verursacht. (Цей багнет заборонений до випуску і використання Версальською конвенцією, як

негуманна зброя, бо залишає поранення, котрі ніколи потім не загоюються) .

Степан дивиться на німця деяку мить. Попри напруження нервів Степан здивований. Чи може німець це казати серйозно? А хіба може він жартувати? Отож бо й воно!

СТЕПАН: Шо ти мелеш, моя доле? Чи ти дурний?

Але відповіді від німця **Степан** не чекає, виймає з його кобури пістолета.

Дядько Лукаш дивиться на ці події з підводи, у вікні видно, як Степан в кімнаті забирає пістолета в офіцера. Офіцер повертається і стає лицем до стіни поруч з солдатами.

ЛУКАШ: Пра-ада?! Трясця вашій матері...

- *І не витримує напруги. Лукаш* дістає з соломи під собою чоботи, пхає їх під пахви і тікає вбік, в темряву.

З пролому на місці дверей комендатури вискакує **Степан**, на плечах, під пахвами і в руках несе купу німецьких автоматів. Степан підбігає до підводи, автоматом відгортає солому, скидає зброю на дно, знову накриває солому, озирається навкруги. Лукаша ніде нема, тоді Степан смикає за повід, неголосно командує "нью! н-н-ню пішла!", підвода рушає, вже на ходу Степан скочить на підводу і з гуками "вйо! вйо! вйо!" зникає в передранішніх сутінках. Петро ще деякий час затримується біля вікна.

Один з німецьких солдатів потроху повертає голову, скося дивиться на вікно і раптово відвертається знову. *Важко дивитися в очі смерті, якщо вона уособлюється тригранним багнетом, що його заборонено Версальською конвенцією за "нелюдяність".*

У вікні ворухиться жакливе дуло і страшний багнет.

Петро просуває гвинтівку подалі в вікно, відпускає гвинтівку, розставивши руки долонями догори – *перевіряє, чи знайшов баланс*. Приклад погойдується, але гвинтівка не падає.

Німецький солдат знову повертає голову і знову різко відвертається.

Багнет "трюхлінейки" погойдується в вікні комендатури.

Назовні в вікні погойдується приклад. Поруч вже нікого немає. *Ффууухх...*
Потроху розвиднюється.

-4-

Петро тікає ранковими вулицями і провулками старої частини Ковеля. Коли він вже за кілька кварталів від станції, Петро зупиняється в якомусь закутку, щоб впевнитись, що ніхто за ним не женеться і йде далі.

Петро йде до жінки, до своєї коханої дівчини. До дівчини, заради якої він саме і зробив цей, щойно показаний вчинок, котрий ми назвемо – подвиг.

Але історія ця – окрема, і я обіцяюсь обов'язково її розповісти. І, якщо встигнути, можна вставити її в цей самий фільм.

-5-

Дорога в лісі. Вже сонце високо, співають птахи. Ліс травневий, свіжий, зелений. *Листя, хвоя, кущі – на Волині змішаний ліс, ягід багато, бабки, гриби...* На дорогу в'їжджає підвода дядька Лукаша, керує нею **Степан**. Він виймає з кишені пістолета, розглядає його, потім пхає пістолета в соломку на підводі. Він дістає другого пістолета, милується ним, він пхає і його в соломку, *бо незручно сидіти з двома пістолетами в кишенях*. Степан щасливий, він посміхається, він співає:

Від Скулина до Білина

Самостійна Україна!..

Гарна і справедлива пісня. Вона співалася місцевим населенням дещо в іронічному сенсі, але й партизани часом співали її, бо якщо не маєш почуття

гумору, то до лісу тобі краще не ходити взагалі, і не тільки в партизани. І не тільки до лісу.

За поворотом вже чути підводу і Степанову пісню. З-за кущів на дорогу визирав **дядько Лукаш**. Під пахвою він тримає свої чоботи. Лукаш кидає на дорогу правий чобіт і тікає вперед, за поворот далі по дорозі. Лівий чобіт несе під пахвою.

Степан під'їжджає до того місця, бачить чобота, зупиняється. Він не боїться. Білин вже позаду, і це саме та самостійна Україна, про яку він щойно співав. Німці сюди ходять тільки на облаву і тільки великою кількістю. Просто щось муляє Степанові, якесь дежа-вю, хоча й не знає він цього слова. Озирається навколо. Повільно злазить з підводи, підходить до чобота, стає. Знову повільно озирається на всі боки. Нахиляється і, все ще озираючись, не дивлячись, бере чобота. Повертається на підводу.

Деякий час **Степан** крутить чобота в руках, моняє халяву. Чобіт зовсім новий, але ж він тільки один. Степан знову озирається, пари не знаходить.

СТЕПАН: Лиха моя доля, трясця твоїй матері... Вйо! Вйо пішла!

Підвода рушає, **Степан** кидає чобота через голову за спину назад на дорогу. Не треба жаліти про дрібниці, коли вже маєш добрий прибуток. Хоча, як на мене – нові чоботи не така вже й дрібниця. Особливо, якщо вони на мене. Підвода зникає за поворотом.

З кушів на дорогу вибігає **дядько Лукаш**, другого чобота в нього вже немає. Він піднімає з дороги чобіт і знову зникає в кушах.

Степан за другим поворотом посеред дороги бачить другий – лівий – чобіт, зупиняє підводу, озирається, але цього разу – не довго. Швидко підходить, хапає чобота, коротко дивиться, розуміє, що це пара до того, що він щойно викинув.

СТЕПАН: Трясця твоїй матері, лиха моя доля! Чи ти дурний?!

Степан кидає чобота на підводу, кидає автомат, щоб не заважав, і біжить дорогою назад за поворот.

Тільки-но Степан повертає по дорозі за куці, до підводи з лісу прожогом підбігає **Лукаш**, кидає на підводу перший чобіт і скочить сам на підводу.

ЛУКАШ (неголосно): Вйо! Вйо! Хоч ти племінник, а дурний! Вйо пішла, мила!

Підвода зникає за поворотом і гуркіт колес і тупотіння копит хутко стихають. Чути тільки птахів, котрі й не зрозуміли, які трагічні перипетії відбулися у них під самісіньким дзьобом.

-6-

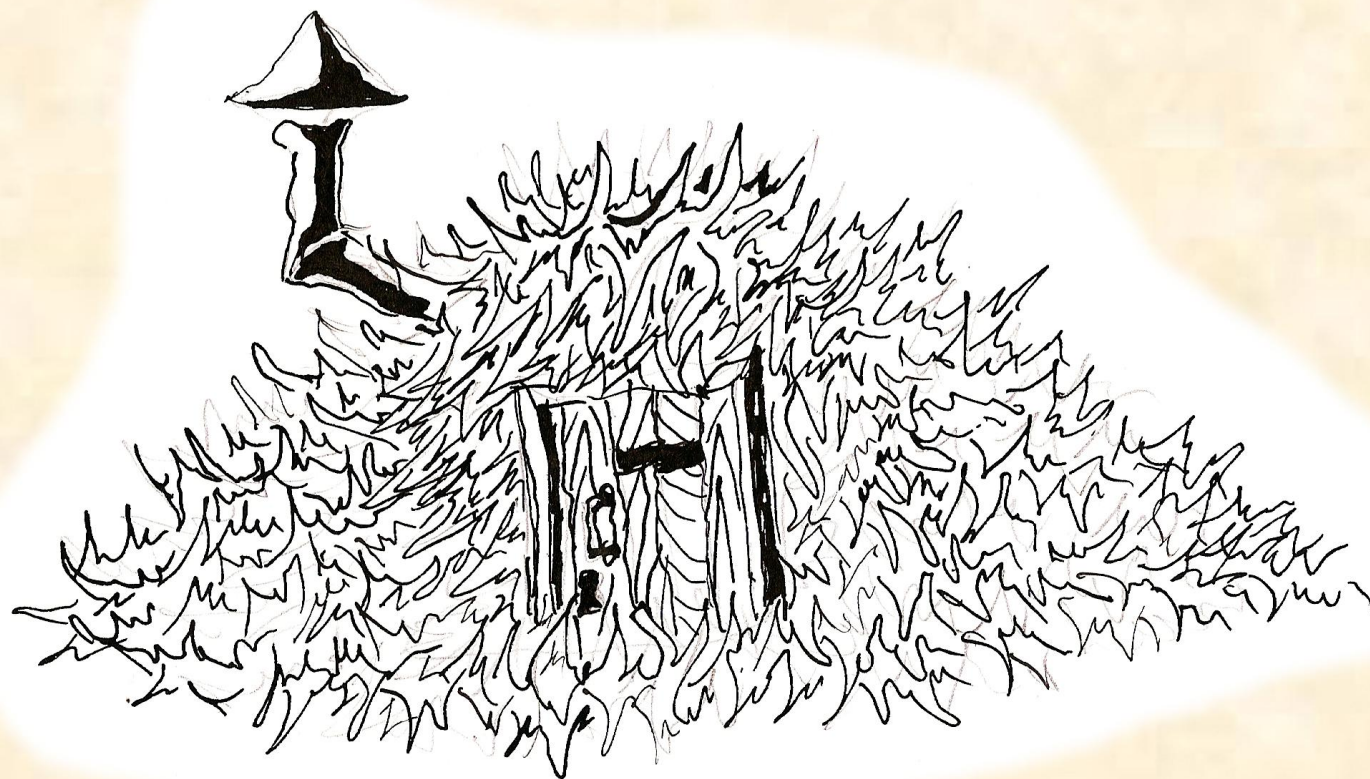
Петро йде лісовою стежкою. Петро щасливий, Петро задоволений. Він все подолав, все зміг. Він іде від коханої жінки. Ліс, сонце, кохання, перемога. Якби хто запитав у нього в той момент, що таке щастя, Петро і не зрозумів би дурня, бо коли ти щасливий, то й можливості думати про щастя нема, всі твої почуття і думки повно переповнені щастям. Що думати про мед, коли ти його їси? Їж.

ГОЛОС З-ЗА КУЩІВ: Стій, не руш!

Але не зупинився **Петро**, посміхаючись, підійшов до кущів.

ПЕТРО: Та свої, свої. Степан вже приїхав?

З кущів визирає **вартовий партизан**. З-за його плеча визирає **хлопчисько** років шістнадцяти-сімнадцяти, наставляють зброю на Петра.

ПАРТИЗАН: А, це ти. Привіт, Петре. Прийшов Степан, прийшов. Іди до пана командира. Вони там на тебе саме чекають.

На великій галявині табір Зелених партизанів. Табір партизанського загону це декілька "схронів" – землянок майже невидних в чагарнику кругом галявини. Найбільший – командирський схрон. Він досить комфортний всередині і зовсім невидний ззовні, він має три ходи в різні боки, щоб за обставин можна було непомітно зникнути.

Збоку, на галяві, що прилягає до основної, літній **партизан-учитель** займається бойовою наукою з кількома молодими. Вони шикуються перед ним в одну шеренгу, в дві шеренги, роблять повороти направо, наліво, відповідно командам беруть зброю "на плече", перестроюються в дві шеренги, хапають

рушниці за стволи і б'ють уявного ворога прикладами, і рухи їхні вже досить вправні, майже синхронні, бо займаються ретельно і регулярно.

Посередині на великому вогнищі в величезному казані **огрядний чоловік** варить обід. Поруч із ним **молодий партизан**, дивиться уважно, що робить кухар, мабуть навчається. Або зголоднів.

Біля того ж вогнища сидять ще **два партизани** – **старший** і ще один **молодий**. В руках у них ножі і рушниці. **Молодий** дивиться, що робить **старший**, і робить теж саме.

Рушниці у них в руках не справжні, справжні – тільки ножі. Партизани з палок роблять точні копії рушниць, котрі за кілька метрів неможливо відрізнити від справжньої зброї. Так вони вимушені компенсувати погану екіпіровку, і насправді це спрацьовувало.

Поруч з ними на траві стоять в "піраміді" кілька рушниць і гвинтівок, і все це теж макети.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Отут ще трохи підріж.

Молодий партизан підрізає, як той сказав. Витягує рушницю поперед себе, дивиться, мружачи одне око, вздовж ствола, чи не крива. Старший бере в нього рушницю, теж дивиться – перевіряє.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Може бути. А тепер, малий, дивись. Стволи треба обпалити, тоді і з п'яти кроків ніхто не второпає, що це дитяча іграшка.

Вони засовують стволи рушниць в полум'я, тримають їх там, повертаючи весь час, щоб почорніло рівномірно. Молодий повсякчас виймає і дивиться.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Та тримай іще, не поспішай поперед батька в пекло! Шо ти робиш, моя доле! Та крути, бо ж згорить, патико мала!

МОЛОДИЙ ПАРТИЗАН: Е-ех. А я вже думав, шо воно не знадобиться.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Менше думай, більше часу залишиться для життя.

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Нашо мені зараз тее життя? От як німця проженемо, тоді мені воно вже знадобиться!.. А тут...

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Німця! А як поляки знов прийдуть?

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Ні, поляки вже таки не прийдуть.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: А як Совети? Е-хе-хе. Совети вже ж таки прийдуть...

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Совети! А що Совети? Та вони все 'дно далі в Німетчину підуть.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: В Німетчину. Якби ж вони всі пішли до Німетчини. Вони ж не всі підуть, когось залишать. Армія - піде, Совети - залишаться.

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Нехай Совети. Я в колхоз піду.

КУХАР: Авжеж, підеш. Тебе й не спитають.

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Тільки б мені отого ше німецького сциклета, в колхоз і - одружитися. От той вже сциклет в того офіцера був важний! Його й не пудоймеш. Шкода - згорів.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Та ти ж вискочиш, як Пилип з конопель. Нашо тоді гранату кидав, ми б його тоді й так узяли б.

МОЛОДШИЙ ПАРТИЗАН: Хвилювався.

Під час цієї розмови до вогнища підходить радісний, піднесений **Петро**.

ПЕТРО: Добрий день! Годі вже шпацірен! Тепер вже ваші іграшки не знадобляться.

Партизани біля вогнища намагаються не дивитись на Петра.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Еге ж, привіт, Петре.

ПЕТРО: Малий, кидай тее все, спали!

Молодший партизан дивиться на рушницю, і ніби збирається кинути її у вогонь, лише б не дивитись тільки Петрові в очі.

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Ти цей во, Петро, ходи до командира хутко, бо там шось ніби тее во, сталося.

ПЕТРО: А Степан вже там?

СТАРШИЙ ПАРТИЗАН: Еге ж, там.

Петро йде. **Партизани** біля вогнища дивляться йому в спину, зітхають. Трудно, що вдієш, трудно сказати правду. Перетнути лінію закону легше, ніж знайти рішучість і сказати правду в вічі товаришу, навіть якщо він перетнув ту лінію з тобою разом. Бо влада – поняття доволі абстрактне, а людина – ось вона, пішла до командира і не відає, що радіє даремно.

Кухар повертається знов до казана, розмішує щось.

Старший і молодший знову встромляють стволи штучних гвинтівок в полум'я, і полум'я обіймає, обгортає дерево, і вічність можна дивитись на полум'я, бо воно – і війна, і життя, і кохання, і правда.

Сцена в командирському схроні, страшна сцена розчарування, розбитих сподівань. Командир не може повірити, вони не можуть пояснити. Я напишу, обов'язково напишу цю сцену, обіцяю. Але не зараз, потім, мені боляче

описувати страждання своїх героїв, я надто люблю цих людей. Та й наступна сцена не легка, поки що досить їм однієї.

-7-

Петро і Степан понуро стоять під деревом на краю лісової галявини. Вони босі, одягнені лише в штани й сорочки навипуск.

Навпроти них вишикувалась "розстрільна команда" – **чоловіків із десять** стоять тримаючи гвинтівки, автомати і мисливські рушниці – в кого що є – біля коліна.

Подалі по краях галявини стоїть майже весь загін, десь **п'ятдесят чоловіків** віком від юнацького до зрілого і навіть похилого, але більшість – віком від тридцяти до п'ятдесяти.

По уявній лінії між "розстрільною командою" і Петром зі Степаном ходить взад-вперед **командир**. Він каже дидактичну промову. Під час промови інколи несподівано завмирає і дивиться прямисінько в очі комусь з партизанів, але ніколи – Петру і Степану, хоча розстрілювати збирається саме їх. А може – не "хоча", а "тому що"?

КОМАНДИР: ...Ми – не банда. Ми армія. Ми тимчасово називаємось "Зелена партизанка". Який був наказ?

-і раз! зупинився командир перед молодим партизаном, а той знітився, дідько ж його знає, який був наказ. А командир продовжує.

КОМАНДИР: Спостерігати. Операцію по захопленню зброї ми готуємо вже три місяці. Вже четверо наших хлопців служать поліцаями, терплять зневагу сусідів і прокльони родичів. Розпуста і безлад!!! Розпуста і безлад це кінець Зеленої партизанки. Кінець нашої справи. А навіщо ж тоді ми покинули домівки, залишили сім'ю? Ховаємося тут, як звірі в лісі... А може ми уже стали звірами? Га?

- знову завмирає командир навпроти партизана, і цей теж ніяковіє.

КОМАНДИР: А ні! Звір переховується і не вилазить з кущів, аж поки не настане мить зробити кидок, вдарити і перемогти. В худобу, в худобу перетворились дехто з наших бійців. Худоба йде кудись, як їй заманеться, і обов'язково залізе в шкоду. А я не хуторське хлоп'ятко

щоб наглядати за худобою. Яків Гуляй! А ну кажи, а чи не стали ми худобою?

Яків стоїть серед інших чоловіків, ніяковіє, очі опускає долу.

ЯКІВ: А хіба що?

КОМАНДИР: Чи ти дурний? Хіба що! Яків, та якби я був тебе не знав стонадцять років, я б тобі вже мордяку розбив!!! Кажи, я кажу! Зелений партизан – звір чи ні?

ЯКІВ: Та ніби як тее, що ні.

Командир наближається до Якова.

КОМАНДИР: А навіщо ж ти того поляка побив?

ЯКІВ: А бо ж він обзивався.

КОМАНДИР: Як то обзивався?

Тут від цієї дивної відповіді рішучість командира навіть трохи похитнулась.

ЯКІВ: А отак. Бо він бачить, що я менший років на два, і обзивається. А я ж попросив тільки хліба одкусити. З шинкою. А він каже: бидло естесь! Ну тоді я нічого, пішов. А зараз...

КОМАНДИР: Коли – тоді?

ЯКІВ: Ну, я не пам'ятаю точно. Ще як ми в Стеблях жили, то мабуть років вже із двадцять. Але ж бачу, і він не забув. Кажу: Зелена партизанка! – і по мордяці!

На обличчях партизанів з'являється задоволена усмішка, дехто чухає потилицю, дехто – неголену щоку, дехто крутить вуса. Яків продовжує, а дехто з партизанів навіть кивають із задоволенням, бо то не мала справа – відстояти свою гідність. Яків продовжує і в його інтонаціях зникає обуреність, зникає розпач, з'являється торжество.

ЯКІВ: Пам'ятаєш, кажу, пшецька морда? Аж бачу – пам'ятає. Юшку витирає і дає хліба буханець, шинки. А я приніс, то ми з хлопцями тоді із'їли...

ДЕКІЛЬКА ПАРТИЗАНІВ: Еге ж, з'їли. З'їли. Гарну шинку та полька робить.
Еге ж, гарну.

На обличчі командира під час цього пояснення змінюються здивування, нерозуміння, лють. Потім його обличчя знову кам'яніє.

КОМАНДИР: Стань туди.

Командир показує Якову на Степана з Петром. Всі ніяковіють. Всі намагаються зрозуміти, що діється, бо такого ще не було.

ЯКІВ: Пане командир...

КОМАНДИР: Стань туди.

Яків ніби роздумуючи йде і стає поруч з Петром і Степаном. Всі троє дивляться в землю.

Партизани здивовані, всі партизани в розпачі. Лише один **Бидиник** стоїть серед товаришів якось зухвало, спираючись двома руками на рушницю, яку поставив на землю перед себе. *Насправді цього надзвичайно сміливого повстанця і винахідливого бійця, улюбленця всього загону звали Бенедикт, тобто так він був записаний в церковній книзі, але яке це мало значення там, на хуторах, тим паче в лісі? Видатна людина – незвичайне ім'я.*

БИДИНИК: Пане командир, а хіба можна карати партизана за те, що він довів, що Зелена партизанка є сила, і заткнув пельку...

Але тут командир не витримує, наче вибухівкою розривається гнівом, і кричить він на Бидиника, але лячно всім.

КОМАНДИР: Я зараз заткну тобі пельку, Бидиник! Довів! Я тобі зараз доведу, трясця твоїй матері! Який був наказ?! Я тобі заткну без наказу!!! Ти краще кажи, Бидиник, навіщо ти, сороміцтво таке, Верці волосся на голові одрізав?!

БИДИНИК: А хіба шчо?

КОМАНДИР: Чи ви всі показалися?! Відповідай, як командир питає!

БИДИНИК: А шчо, як я їй вже казав: не ходи до комсомольців. А вона ще тоді, за Советів, до них бігала. Був там один хробак... А як вони пішли в ліс, то ніби забула, аж потім – кудись ходить. Я малого свого брата

Мишка поспитав, а він і каже: вона до Червоних партизанів ходить, ще якісь записки в Ковель носить, ще їжу їм в тей ліс носить. Отож я кажу, ще раз – волосся пообрізу. Ото нехай вона до того комсомольця лиса прийде. Ото нехай він її поспитає, а вона нехай відповість. От нехай.

КОМАНДИР: Якби вона не твоя сестра була, отам би в мене ти стояв.

Командир показує туди, де стоять Степан, Петро і Яків. А тут ми маємо визнати делікатність командира, бо будь-який начальник, маленький або великий принц, зазвичай вважає, що його влада над підлеглими сягає в усі сфери – і в загальні, і в сімейні, і навіть в інтимні. Але в запалі Бидиник не оцінив, не зупинився, Бидиник продовжив так відстоювати свою особисту свободу, ніби хтось на неї зазіхнув.

БИДИНИК: Ото і стояв би.

КОМАНДИР: Ну іди стань.

БИДИНИК: І піду.

Бидиник іде до трьох партизанів, яких вже мають розстріляти. Цей вчинок здається незрозумілим і психопатичним тільки на перший лінивий погляд. Але – Бидиник опинився в лісі одним із перших, бо така він був людина, що не міг визнавати ніякої влади, крім тієї, котру сам би собі обрав. А якщо влада не сприймала його інтересів, тобто нехтувала його особистістю, то він автоматично переставав визнавати таку владу. І свобода для нього була свідомою необхідністю, хоча чи усвідомлював він необхідність її усвідомлення, не знаю. Але саме цей тип людей є найнебезпечнішим для влади. Тому що – якщо ти просто порушуєш закони, ти все одно невід’ємна частка істеблішменту, бо

закони для тебе все ж таки існують, і влада існує, і ти дієш в системі, хоча і в якомусь своєму напрямку, і, таким чином, ти визнаєш владу. А поведінка таких людей, як Бидиник, народжує думку про не-абсолютність влади, про онтологічну факультативність владних інститутів. Отож і любили Бидиника і поважали. Дядечко, візьміть мене в партизани! Отож **Бидиник** іде до трьох партизанів, яких вже мають розстріляти.

КОМАНДИР: Зброю віддай.

Бидиник дає свою рушницю комусь з партизанів. Той бере, але якось одразу нітється і передає другому. Той спочатку бере, але за мить намагається повернути першому, а той вже відвернувся і не дивиться. Тоді цей повертається віддати рушницю комусь іще, але вже всі відвернулись.

КОМАНДИР: Загін! Слухай мій наказ! Нам, щоб вижити і здолати все вороже оточення, потрібна - дисципліна. Саме дисципліна відрізняє армію від банди. Саме так Повстанська Армія може перемогти всіх ворогів і звільнити нашу землю від навали з будь якого боку: чи то з німецького, чи то з польського, чи то з совецького. Отож, у зв'язку з багаторазовим порушенням дисципліни, за провал операції по захопленню і здобуттю зброї для нашого загону наказую оцих чотирьох бійців до страти.

На галявину вибігає **хлопець-посильний**, той що стояв на варті в кушах, і репетує. Всі партизани від несподіванки здригнулися, забачивши його, хапаються за зброю і вже готові йти до бою, якщо треба. *І підстав чекати добрих новин в лісі ніяких немає, особливо якщо вісник кричить несамовито.*

ХЛОПЕЦЬ: Пане командир! Пане командир!

КОМАНДИР: Та цить-но ти, пати́ко мала. Як Пилип з конопель!

Хлопець підбігає до командира і докладає щось на вухо, махаючи автоматом в той бік, звідки сам прибіг. **Командир** слухає, уважно нахилившись до нього. На обличчі командира раптове дике здивування знову змінюється на командирську незворушність. Нарешті **хлопець** замовк і чекає, але продовжує тикати рушницею в бік, звідки прийшов, і глибоко дихати. **Командир** деяку мить розмірковує, киває, йде за хлопцем, не дивлячись ні на кого.

КОМАНДИР: Без мене не стріляти.

Партизани дивляться командирові вслід. А куди ж дивитись? Зараз мають загинути товариші, і дивить ані на них, ані одне на одного не має сили. Мабуть це пов'язане з совістю.

ХТОСЬ: Шось має бути.

Всі мовчки чекають, дивляться в один бік, куди пішов командир. Тільки тихо починають розмовляти підсудні бідолахи, бо їм вже нічого втрачати.

ПЕТРО: Степане.

СТЕПАН: Шо?

ПЕТРО: Степане, я хотів тебе спитати...

СТЕПАН: Та кажи вже.

ПЕТРО: Степане, а навіщо ти тоді в комендатурі німцям кричав російською “руки вверх! ви окружени!”?

СТЕПАН: Та вони ж українською все одно нічого не розуміють.

ПЕТРО: Турки німецькі!

І раптом – пожвавлення серед партизанів. *Нарешті йдуть.*

1-ий партизан: О!

2-ий партизан: Щоб я так жив!

3-ій партизан: Лукаш!

Повертається **командир**, за ним іде **дядько Лукаш**. Лукаш веде свою кобилу. Кобила тягне за собою підводу. Поруч з підводою йде **хлопець-посильний**.

Хлопець розгортає солому на підводі і дістає автомата, потім за ремені – кілька автоматів одразу, і щасливий підіймає над головою, повертаючись до партизанів.

ХЛОПЕЦЬ: Може бути?!

Всі ще не зрозуміли, що саме сталося, дивляться то на хлопця, то на Лукаша, то на командира.

Петро, Степан, Яків і Бидиник паралізовано дивляться на Лукаша.

Петро впізнає Лукаша.

Степан теж впізнає Лукаша.

Командир зупиняється на тому ж місці перед загоном. Пауза.

КОМАНДИР: Отака новина. А я скільки казав – дисципліна!

Раптом **командир** чує несподівану риму в своїх словах, гаряче плює, йде з галявини.

КОМАНДИР: Зброю до мене в схрон.

Дядько Лукаш стоїть біля своєї кобили, сором'язливо розводить руками, дивиться на всіх, на Петра, на Степана.

ЛУКАШ: Звиняйте, хлопці. Але ж як же ж я без кобили? Мене ж Мотря вб'є.

На обличчях партизанів здивування поступається місцем посмішкам. Хтось починає сміятись.

Петро і Степан, ще не вірять в свій порятунок, ще смертельна неминучість написана на їхніх обличчях, в очах журба і страх, але губи вже поступово розтягуються в щербаті посмішки.

Яків і Бидиник штовхають одне одного в плечі, сміються.

Сміються **всі четверо партизанів**, котрих мало не розстріляли.

Сміється **дядько Лукаш**.

ЛУКАШ: А потім думаю – і перед хлопцями незручно...

Над зеленим лісом далеко чути гучний партизанський регіт.

ТИТРИ:

Загін Зелених партизанів, котрий активно діяв з весни-літа 1942 до осені 1944 року, складався з простих місцевих селян. Розташовувався здебільшого в лісі біля сіл Білин, Скулин і Стеблі, недалеко від міста Ковель, Волинська область.

Під час окупації Зелені партизани провели багато самостійних акцій проти німців, і декілька операцій спільно з червоними партизанами (загонів Федорова). Але ніколи не об'єднувались з ними, бо, кажуть, мали намір об'єднатися з бульбашками (загоном отамана Бульби-Боровця).

Всі події, що їх відображено в фільмі, відбувались саме так.

Поки що – кінець,

а далі – буде.

Херсон, 2000 р.

Більше трудів Дмитра Лисюка тут avtura.com.ua/writer/61/books.
Висловити вдячність або критику тут avtura.com.ua/book/631/opinions.

Цей сценарій розповсюджується безкоштовно.
Читачі, в котрих прокинеться бажання і нагода матеріально віддячити автора або підтримати літературний сайт avtura.com.ua,
можуть внести 10 грн. або 2 USD або іншу зручну суму на
на гаманець *U304061284288*
через термінал webmoney (інструкції тут webmoney.ua/addfunds/terminals/ibox.html)
або знайти інший зручний спосіб платежу на сайті webmoney.ua.

